

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЧАСОВА ПЕРСПЕКТИВА

Алексеева Т.В.

**Науковий кореспондент Інституту психології ім. Г.С. Костюка
НАПН України, кандидат психологічних наук, доцент**

Алексеева Т.В. ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЧАСОВА ПЕРСПЕКТИВА // ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ. – 2014. – № 4; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/4-45

У статті подано теоретичний аналіз проблеми професійного становлення майбутнього фахівця. Висвітлено теоретичні засади вивчення проблеми часової перспективи особистості протягом навчання. Простежено взаємозв'язок вчинку і відповідальності особистості, обґрунтовано екзистенційний характер часу як чинника відповідальності людини за реалізацію власного життєвого проекту. Досліджено особливості профілю часової перспективи студентів вишу, визначено залежність темпоральності відповідальності за змістом і інтенсивністю від особистісних змін. Розглянуто психологічні особливості бачення себе як майбутнього фахівця в контексті суб'єктної часової перспективи.

Ключові слова: професійне становлення, життєва перспектива, життєві плани, вчинок, час, вибір, духовність, екзистенційність, часова перспектива, відповідальність, майбутній фахівець.

Постановка проблеми. Трансформація українського суспільства зумовлює якісні зміни особистості стосовно побудови власної часової перспективи як образу життєдіяльності людини. Часова перспектива впливає на поведінку і життя майбутнього фахівця щодо набуття професійних знань, здатності приймати рішення в різних професійних ситуаціях та досягнення професійних життєвих цілей.

Професійне становлення особистості відбувається під час навчання у виші. Вимоги держави до сучасних вищих навчальних закладів потребують активного пошуку резервів підвищення ефективності вишівського навчання. Професійні домагання, які формуються у процесі здобуття освіти та в подальшій трудовій діяльності базуються на особистісних якостях майбутнього фахівця.

Найважливішим особистісним ресурсом людини є час, що надає людині можливість особистісного розвитку, реалізації професійної діяльності та благополучної життєдіяльності в цілому.

Вивчення взаємозв'язку відповідальності та часової перспективи життєвих планів надає особистості можливість максимально ефективно скоординувати своє сьогодення протягом професійно-особистісного становлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із цієї проблеми. Сучасні вітчизняні науковці трактують професійне становлення як дозрівання особистості на основі існуючих у ній здібностей й потенційних можливостей, певних закономірностей і новоутворень, пов'язаних із входженням у професійну діяльність тощо.

Метою нашої статті є систематизація та узагальнення існуючих на сьогодні даних про часову перспективу особистості, так і про місце відповідальності у структурі часової перспективи життєвих планів студентів виша.

Виклад основного матеріалу дослідження й обґрунтування отриманих даних. Розвиток особистості відбувається в діяльності, а особистість проявляється у професії, саме тому складовою загального розвитку особистості є успішне становлення майбутнього фахівця (Н. Волянчук, С. Миронець, О. Кокун, О. Конопкін, М. Корольчук, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Татенко, М. Савчин, О. Сафін, Ю. Швалб та ін.).

Одним з найважливіших стратегічних кроків у житті людини є вибір професії для досягнення стабільного становища у певній сфері соціального життя й формування переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивації особистості. Так, професійне самовизначення розглядається науковцями як усвідомлення ціннісно-значеннєвої сутності свого існування, реалізація за схемою *прагну-можу-треба* та самоствердження суб'єкта в матеріальному й духовному аспектах (В. Сафін, І. Нурлігаянов).

Як суб'єкт людина вдосконалюється все життя на основі свого досвіду, при цьому вона стає особистістю, лише виявляючи себе в ролі суб'єкта життєвої позиції [8]. Здатність людини, яка досягла певного віку, до організації свого життя є однією з найважливіших характеристик суб'єкта [22]. Організація життя розглядається науковцями як планування, усвідомлення особистістю важливих подій, здатність поєднувати життєві ситуації зі своєю життєвою позицією, яка складається з досвіду минулого, сьогодення та майбутнього.

Структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану як складової життєвого плану, тобто уявлення людини про бажаний спосіб життя, тобто про соціальний, професійний, сімейний статус, а також про шляхи і способи його досягнення.

Сутність професійного становлення майбутнього фахівця полягає у прагненні суб'єкта до відповідальності за реалізацію свого особистісного потенціалу, здійснення вибору із застосування максимальних зусиль.

Існує багато наукових підходів щодо проблеми професійного становлення особистості. Так, деякі науковці розглядають професійне становлення з погляду трьох складових:

- емоційний компонент (домінуючі настрої людини, пов'язані із професійною діяльністю, емоційна валентність уявлень про професійне майбутнє, наявність/відсутність впевненості в завтрашньому дні);
- когнітивний компонент (раціонально-логічний зміст процесу самовизначення);
- конативний компонент (дії, вчинки).

В рамках емоційного компоненту професійного становлення взаємозв'язок особистості і часу є особливо актуальним, так як адекватне сприймання часу та часова перспектива є найважливішими критеріями розвитку, соціальної й психологічної зрілості особистості щодо досягнення життєвих цілей тощо (Г. Балл, Т. Гісме, З. Залескі, Л. Карамушка, О. Кронік, В. Ленс, Ж. Нюттен, С. Максименко, В. Моляко, Т. Титаренко, Б. Цуканов та ін.).

Здатність людини, яка досягла певного віку, до організації свого життя є однією з найважливіших характеристик суб'єкта [22]. Організація життя розглядається науковцями як планування, усвідомлення особистістю важливих подій, здатність поєднувати життєві ситуації зі своєю життєвою позицією, яка складається з досвіду минулого, сьогодення та майбутнього.

До структурно суб'єктивної картини життєвого шляху особистості належать життєва програма, життєві плани, життєві цілі, події життя тощо [6; 7; 14]. Здатність людини адекватно оцінювати зовнішні й внутрішні умови діяльності та планувати свій життєвий шлях, зібраність, упевненість та відповідальність суб'єкта життєдіяльності є складовими симптомокомплексу її особистісних якостей.

Суб'єкт є основою для зв'язку свідомості і діяльності. Так, за С.Рубінштейном, діяльність людини зумовлює формування її свідомості, психічних зв'язків, процесів і властивостей, а ці останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою їх адекватного виконання. Діяльність особистості суттєво визначається не тільки її минулим, а й уявленнями людини про її майбутнє життя.

Згідно з філософсько-психологічною її концепцією С. Рубінштейна, в рамках діяльнісної парадигми вчинок трактується як дія, для якої провідне значення має свідоме ставлення людини до інших людей, до норм суспільної моралі [19].

В. Роменець підкреслював, що вчинок є вищою формою душевно-духовної активності, яка наповнена для людини конкретним життєвим смислом [18]. Учинок обов'язково є високоморальним, відповідальним, вільним творчим діянням. На думку М. Боришевського, моральний вчинок пов'язаний з мотивами поведінки та ставленням особистості до правил поведінки у суспільстві.

М. Брагіна і Т. Доброхотова, Т. Дж. Коттл, П. Фресс [12] та інші відзначають, що ставлення до минулого, теперішнього часу і майбутнього у різних людей нерівномірне, так як існують різні типи орієнтації. Такі орієнтації, на думку Б. Цуканова, залежать від конструкції годин індивіда, та накладають певний відбиток на своєрідність часової перспективи особистості. Ця конструкція годин проявляється як в переживанні тривалості, так і в поведінці, діях, діяльності та здоров'ї особистості [23]. Дослідник показав, що психологічні зміни, що відбуваються в певних вікових періодах людини, пояснюються за допомогою власної одиниці часу.

У періоди зрілої юності та ранньої дорослості (18-20 років та, відповідно, 20-40 років, за М. Савчиним та Л. Василенко) особистість осмислює плин часу, диференціює часові інтервали з одночасною динамікою ступеня узагальненості, реально зображає час життя в цілях, планах, очікуваннях тощо, формує уявлення про минуле, сьогодення і майбутнє.

Майбутній фахівець формує суб'єктивну цілісну картину світу і себе в ньому, професійно й особистісно самовизначається відповідно до зміни сприйняття часу, вибудовує життєвий план, здійснює вибір шляхів його реалізації за принципом *активне досягнення - пасивне пристосування до обставин*, змінює власну життєву перспективу та визначає життєву програму тощо.

Часове майбутнє є систематичним досягненням низки цілей, проте негативне ставлення до планування і відсутність планів на майбутнє робить його фактично непрогнозованим. Основними характеристиками часового майбутнього є структурованість - спланованість та організованість, тобто забезпеченість цілей засобами їх досягнення - за М. Гінзбургом, та випадковість.

Термін *часова перспектива*, за Л. Франком, є динамічною базовою властивістю людського існування і містить в собі психологічне минуле і психологічне майбутнє в даний момент. Особистість може характеризуватися кількома часовими перспективами, кожна з яких співвідноситься з різними сторонами життя людини, при цьому аспектами поведінки особистості є минуле та майбутнє.

У рамках мотиваційного підходу Ж. Нюттен розглядає часову перспективу як план уявлень особистості про майбутнє життя, що визначається у свідомості та виступає як інстанція, що опосередковує діяльність і впливає на зміст та функціонування мотиваційно-потребової сфери особистості [17].

На думку представників мотиваційного підходу, часова інтеграція дозволяє особистості зрозуміти значущість діяльності у сьогоденні для досягнення майбутніх цілей. Так, висока навчальна мотивація є характерною для студентів, які вибудовують майбутні професійні плани та розглядають навчання як спосіб досягнення кар'єрних цілей, тобто здатні адекватно регулювати свою поведінку у теперішньому часі.

У рамках концепції особистісної організації часу типологічний підхід щодо часової перспективи визначає особистість як активного суб'єкта, тобто координатора часу на різних рівнях регуляції (К. Абульханова-Славська, В.

Ковальов, В. Серенкова та ін.). Так, розглядаючи часовий аспект людської життєдіяльності, К. Абульханова-Славська виділяє такі феномени, як психологічну, особистісну і власне життєву перспективи [6]:

- психологічна (когнітивна): здатність особистості свідомо та достатньо детально будувати життєві плани, структурувати майбутнє, бачити свої перспективи та себе у майбутньому;
- особистісна: здатність на будь-якому віковому етапі свідомо у думках передбачати майбутнє, а також готуватися до майбутнього у теперішньому часі і мати настанову на його досягнення;
- життєва: реальний життєвий потенціал, що базується на минулому досвіді та особистісному потенціалі.

На думку дослідника, життєва перспектива - це не тільки майбутні цілі, цінності, але й темп життєвого руху, оптимальність розвитку, зростання активності особистості тощо. Життєва перспектива призводить до формування суб'єктивно-психологічної перспективи, проте її наявність (спрямованість у майбутнє, його усвідомлення) не свідчить про потенціал розвитку особистості, тобто життєвої перспективи (наприклад, у підлітків). При цьому праця або професія виступають головними умовами самовизначення та формування особистісної позиції людини [2, 140].

На самовизначення особистості впливає професійна мотивація, яка обумовлює її поведінку й діяльність: виникає і зміцнюється інтерес до змісту професійної діяльності, виникають прагнення до вдосконалення професійної діяльності заради самореалізації в майбутній професійній кар'єрі тощо.

Студент як суб'єкт майбутньої професійної діяльності на початку навчання має віддалені життєві цілі, пов'язані з майбутньою працею, продовженням навчання, соціальним просуванням, сім'єю. Проте, за Є. Головахою, завжди існує неузгодженість віддалених цілей з актуальною життєвою ситуацією. Самовизначення не може відбуватися без самообмежень.

На думку М. Савчина, вибори раннього юнацького віку взаємопов'язані та здійснюються одночасно [20]. Так, конфлікти між прагненнями і здібностями, між ідеалізованим баченням майбутньої професії та реальними перспективами тощо супроводжуються процесом самовизначення з переживаннями критичних ситуацій, а також такими важливими новоутвореннями раннього юнацького віку, як відкриття внутрішнього Я, формування цілісної Я-концепції, світогляду, усвідомлення власної індивідуальності, розвиток рефлексії.

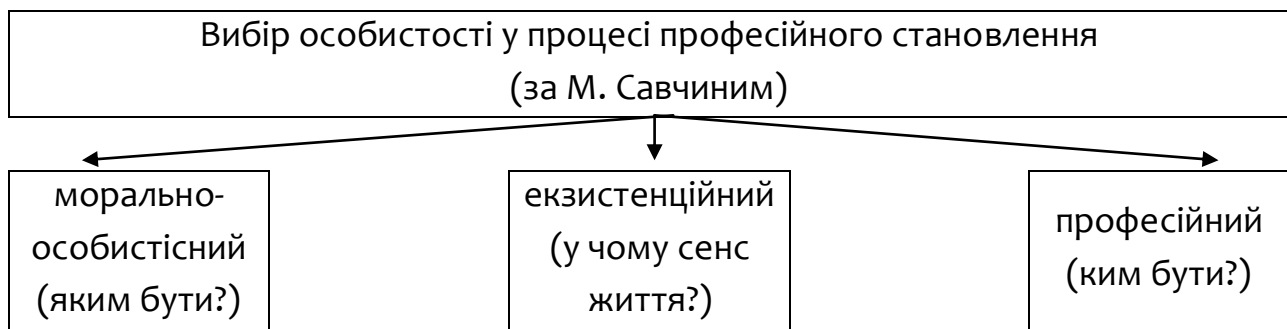

Рис. 1. Види вибору особистості у процесі професійного становлення
(за М. Савчиним)

Становлення самосвідомості полягає у здатності сприймати свої переживання та емоції як стан свого внутрішнього Я, в усвідомленні своєї неповторності та неподібності до інших.

Співвіднесеність внутрішнього світу людини, забезпечення його цілісності, саморегулювання життєдіяльності, визначення стратегії життя та поведінки, інтеграція життєвого досвіду, забезпечення саморозвитку і самореалізації, реагування на моральні та соціальні норми і духовні цінності [20], як зауважує М. Савчин, супроводжується хвилюванням, тривогою або відчуттям внутрішньої порожнечі, яку необхідно чимось заповнити. У зв'язку з цим особистість починає усвідомлювати плин часу, що спонукає людину до самооцінки, перегляду цінностей, осмислення життєвих суперечностей, криз та успіхів власного розвитку.

Отже, переживання особистістю криз пов'язані зі змінами у житті, її особистісним зростанням та переосмисленням набутого життєвого досвіду. Так, на думку Т. Титаренко вибір професійної діяльності є водночас і звуженням перспектив, і відмовою від безлічі інших можливостей. Успіх у діяльності майбутній фахівець сприймає як щось випадкове, а невдачі – як розчарування у власних можливостях, як свою провину.

Доведено, що питання морально-особистісного, екзистенційного, професійного змісту, становлення стійкої ієрархічної системи цінностей та розвиток рефлексії суттєво впливають на процес формування, перебігу та переживання особистістю критичних ситуацій, життєвих криз і навіть внутрішніх конфліктів.

З точки зору екзистенціально-особистісного підходу в концепціях професійного становлення увага приділяється особистісно-значущим смислам

й стосункам (Г. Акопова, Н. Богдан, В. Сафін та ін.). З погляду поставленої проблеми нашого дослідження, в екзистенційному аналізі духовність науковці розглядають як співвіднесеність з якимсь вищим виміром буття, при якій духовний вимір не має релігійних конотацій. Для позначення духовного виміру людини та її здатності до екзистенції використовується поняття *Person*, що визначається, за Франклом, як *вільне в людині*. Якщо *Person* – це свобода, то вона завжди непередбачувана й унікальна, що проявляється у тотожності як для оточення, так і для самої особистості.

Person - це внутрішня сила, яку людина не може стримати, створити або контролювати. Я має свободу, тому воно вільно ігнорує *Person*. Проте умова екзистенційного існування з'являється лише тоді, коли Я бере на себе відповідальність за *Person*.

Стосовно зв'язку вчинку і відповідальності А. Längle вважає, що, якщо людина діє вільно, вона не може перекласти свою відповідальність і провину на іншого. Вчинок залишається цілком за нею, він є вираженням самостійної і реальної людини та цілей, які вона має. Людина відповідає за все, що зроблено нею добровільно. Все те, що сталося не без її участі, створене також і нею. І якщо раніше людина мала причетність до цього, то тепер це стосується її.

Як стверджує А. Längle, результат будь-якої події, в якій певну роль відіграла людина, перебуває між заслугою і провиною, але за умови, що людина вільно бере у ній участь.

Український філософ і психолог М. Грот зазначає, що моральні вчинки безпосередньо і передовсім спрямовані на збереження і врятування життя інших істот. На його думку *психологічно головною підвалиною морального життя і діяльності є в нас світова воля до життя духовного, світовий інстинкт самозбереження життя духовного, психічного, вищого [11]*.

М. Боришевський пов'язує духовність як з моральними (справедливість, відповідальність, чесність тощо), так і з громадськими (почуття патріотизму, ідентичності з національною спільнотою, відповідальність за долю нації), естетичними, інтелектуальними, екологічними та світоглядними цінностями [20].

Узагальнення результатів дозволяє констатувати, що:

- людина як *Person* є духовною, активною щодо своїх рішень, своєї позиції, відповідальності тощо, тобто духовні прояви протиставляються матеріальним;

- духовність особистості проявляється у визначенні певної позиції, що відповідає сутності людини. На тлі духовних процесів у особистості виникають почуття, настрої, здатність або готовність ухвалювати рішення.

Отже, час є головним елементом у структурі відповідальності. Саме тому історично сформовані види відповідальності - юридична та морально-етична - є методологічно різними, що виділені на тлі часу відповідальності. Усвідомлення фундаментальної ролі часу обумовлює екзистенціальну парадигму відповідальності.

Деякі дослідники вважають, що припустимість наявності певного зв'язку між попередніми і майбутніми діями особистості є підставою до введення відповідальності за майбутні ментальні чи інші дії.

Окрім того, відповідальність за майбутнє є переходом до нової парадигми відповідальності, де час є екзистенційним, що призводить до відповідальності людини за реалізацію власного життєвого проекту.

Формування самостійності та відповідальності за свої вчинки, закріплення ціннісних орієнтацій, визначення перспектив і цілей життя, побудова стійкого образу навколишнього світу становить усвідомлення суб'єктом майбутньої професійної діяльності здатності до самореалізації у професійній сфері життєдіяльності.

Науковці зазначають, що життєва позиція як спосіб самовизначення особистості в житті, узагальнень на основі її життєвих цінностей відповідно до основних потреб стає потенціалом розвитку особистості, сукупністю її об'єктивних і суб'єктивних можливостей.

Відповідальність виконує регулювальну і контрольну функцію в життєдіяльності людини і складається з когнітивного, емоційного і поведінкового компонентів локус-контролю.

Доведено, що локус-контролю взаємопов'язаний з часовою перспективою (К. Муздибаєв, Thayer S., Platt J.J., Eisenman R. та ін.): впливи оптимізму, диспозиційної надії, інтернального локусу-контролю та високої самоповаги є значущими щодо дальності часової перспективи і вибору орієнтації особистості на сьогоднішнє і майбутнє.

S. Thayer визначив, що екстернали гірше використовують час, ніж інтернали [5]. Так, J.J. Platt і R.Eisenman обґрунтували відмінності сприйняття часу екстерналами й інтерналами, причому інтернали сприймають час як більш насичений подіями [4]. Так, екстернальність як особливість людини, яка має звичку перекидати відповідальність на інших, формує образ скоріше безвідповідальної людини з відсутністю розуміння поняття обов'язок.

Відповідальність майбутнього фахівця формується винятково в умовах, що є адекватними до прагнень особистості. Набуття відповідальності прямо пов'язане з наданням особистості свободи в ухваленні рішень. Розвиток відповідальності у студента супроводжується розвитком його автономності й свободи в ухваленні рішень протягом навчання у виші.

Відзначимо, що інтернальність притаманна більш зрілій особистості, ніж екстернальність. Інтернали є менш тривожними, рідше депресії, менш схильні до агресії, більш толерантні та впевнені в собі, частіше знаходять сенс у житті.

Для проведення дослідження нами вибрано діагностику часової перспективи Ф. Зімбардо (ZTPI), методику визначення рівня задоволеності своєю відповідальністю, методику діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера.

У дослідженні взяли участь 87 студентів Макіївського економіко-гуманітарного інституту віком від 18 до 25 років. Вибірка респондентів складалася з 45 хлопців і 42 дівчат факультету права та психології та гуманітарного факультету.

При обробці результатів виявлено, що для вибірки респондентів за питальником часової перспективи Ф. Зімбардо досить вираженою є перевага часової орієнтації на позитивне минуле, на майбутнє та на гедоністичне теперішнє. Отримані дані свідчать про приємність та ностальгію щодо минулого досвіду і часу, наявність цілей, планів та спрямованість поведінки майбутніх фахівців на реалізацію цих планів і цілей, а також про повне задоволення теперішнім часом, не враховуючи наслідків своєї поведінки.

Так, позитивне ставлення особистості до свого минулого пов'язане з вищим рівнем відповідальності щодо ухвалення певних рішень. Такі студенти переважно мають інтернальний локус-контролю.

Орієнтація студентів на майбутнє сприяє розвитку старанності, ретельності, відповідальності і вимогливості до себе, а відсутність негативної часової орієнтації підвищує рівень самоефективності студентів і дає їм змогу сприймати стресові ситуації як такі, що потребують розв'язання через конструктивні дії.

16% респондентів характеризуються такою часовою орієнтацією, як гедоністичний теперішній час - він уявляється їм як абсолютне задоволення, про що свідчить низький рівень їх відповідальності та невміння планувати свої дії. Саме тому такі респонденти не докладають достатньо зусиль для реалізації своїх планів.

Отже, стосовно часової перспективи життєвих планів майбутнього фахівця визначимо, що відповідальність за зазнані невдачі звернена до минулого, а відповідальність за подолання невдач - до теперішнього часу і майбутнього. Студентам з інтернальним локусом-контролю та позитивною часовою орієнтацією притаманне почуття відповідальності і високий рівень професійної ідентичності.

Висновки. Підбиваючи підсумок огляду основних підходів до вивчення часової перспективи особистості, можна стверджувати, що:

- професійне становлення особистості - це розвиток суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що характеризується внутрішньо особистісними якісними трансформаціями у сукупності з часовим фактором, плануванням і структуруванням життєвих цілей і планів, мотивів тощо.
- час життя вимірюється не фізичними величинами, а кількістю та значущістю подій: чим більш насичене життя значущими подіями, тим більший обсяг часу життя, тим довшим воно уявляється;
- часова перспектива майбутнього фахівця є образом минулого та бажаного професійного життя;
- відповідальність особистості є важливою складовою сенсу життя людини, при цьому невизначеність життєвих цілей обумовлює поверховий, ситуативний характер відповідальності за життя;
- темпоральність відповідальності за змістом та інтенсивністю залежить від моральних конструктів свідомості майбутнього фахівця, через які суб'єкт сприймає дійсність та себе в ній;
- профіль часової перспективи студентів вишу характеризується перевагою позитивної часової орієнтації, яка містить у собі позитивне сприйняття власного минулого, орієнтацію на майбутнє та гедоністичне ставлення до сьогодення. Негативна часова орієнтація, що уявляється фаталістичним теперішнім і негативним минулим, посідає у профілі часової перспективи студентів останнє місце.

Отримані результати окреслюють перспективи подальших досліджень особливостей і закономірностей розвитку відповідальності як складової часової перспективи студентів вишу та розробки на цій основі психолого-педагогічного супроводу особистості шляхом створювання спеціальних умов у період професійного становлення.

Література:

1. Haji I. Libertarian Openness, Blameworthiness, and Time // Freedom and Determinism. – Cambridge, Massachusetts: the MIT Press, 2004, pp.135-150].
2. Harre R. Personalbeing, Oxford, 1983.
3. Kane R. Agency, Responsibility, and Indeterminism: Reflection on the Libertarian Theories of Free Will // Freedom and Determinism. – Cambridge, Massachusetts: the MIT Press, 2004, p. 86.
4. Platt J.J. and Eisenman R. Internal-external control of reinforcement time perspective, adjustment, and anxiety. / J.J. Platt, R. Eisenman. – The Journal of General Psychology, 1968. - № 79. - p. 121-128.].
5. Thayer S. and other. The relationship of locus control and temporal experience / S. Thayer. - Journal of Genetic Psychology, 1975. - № 126. - p. 275-279.
6. Абульханова-Славская К. Стратегия жизни / К. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 301 с.
7. Ахмеров Р. Психобиографические характеристики субъекта с автономным типом саморегуляции деятельности / Р. Ахмеров, Г. Прыгин // Психологический журнал. – 2005. –Т. 26, № 6. – С. 25–34.
8. Брушлинский А. Зона ближайшего развития и проблема субъекта деятельности / А. Брушлинский // Психологический журнал. - 1994. - Т. 15. - №3. - С. 17-27.
9. Волянчук Н. Психологія професійного становлення тренера / Н. Волянчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 444 с.
10. Выготский Л. Собрание сочинений в 6 т. - М., 1982. - Т. 3. - С. 62.
11. Грот М. Вибрані психологічні твори / М. Грот. - Ніжин: Вид-во НДП ім. М. Гоголя, 2006. – 296с.
12. Киреева З. Развитие сознания, детерминированное временем: монография / З. Киреева. - Одеса, 2010. - 380 с.
13. Ломов Б. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ломов. - М: Наука, 1984. - 409 с.
14. Максименко С. Особистість: прогноз розвитку і життєвий шлях/ С. Максименко // Психолог. - 2006. - № 7. - С. 5-10.
15. Муздыбаев К. Переживание времени в момент кризисов / К. Муздыбаев // Психологический журнал. – 2000. - №4. – С. 5-21.
16. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. - М., ЛИБРОКОМ, 2010. - 248 с.
17. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Ж. Нюттен. – М.: Смысл, 2004. – 597 с.

18. Роменець В. Історія психології. Стародавній світ. Середні віки. Відродження / В. Роменець. – К., 2005. – 206 с.
19. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. - М: Учпедгиз, 1946- С. 537.
20. Савчин М. В. Духовний потенціал людини: монографія. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – С. 119.
21. Свенцицкий А. Краткий психологический словарь / А. Свенцицкий. - М.: Проспект, 2008. - 512 с.
22. Татенко В. Психология в субъектном измерении / В. Татенко. - К.: Просвіта, 1996. - 404 с.
23. Цуканов Б. Анализ ошибки восприятия длительности / Б. Цуканов // Вопросы психологии. - 1985. - № 3. - С. 149-153.

References:

1. Haji I. Libertarian Openness, Blameworthiness, and Time // Freedom and Determinism. – Cambridge, Massachusetts: the MIT Press, 2004, pp.135-150].
2. Harre R. Personalbeing, Oxford, 1983
3. Kane R. Agency, Responsibility, and Indeterminism: Reflection on the Libertarian Theories of Free Will // Freedom and Determinism. – Cambridge, Massachusetts: the MIT Press, 2004, p. 86].
4. Platt J.J. and Eisenman R. Internal-external control of reinforcement time perspective, adjustment, and anxiety. / J.J. Platt, R. Eisenman. – The Journal of General Psychology, 1968. - № 79. - r. 121-128.].
5. Thayer S. and other. The relationship of locus control and temporal experience. / S. Thayer. – Journal of Genetic Psychology, 1975. - № 126. - r. 275-279.
6. Abul'khanova-Slavskaya K. Strategiya zhizni / K. Abul'khanova-Slavskaya. – М.: Mysl', 1991. – 301 с.
7. Akhmerov R. Psikhobiograficheskie kharakteristiki sub"ekta s avtonomnym tipom samoregulyatsii deyatel'nosti / R. Akhmerov, G. Prygin // Psikhologicheskij zhurnal. – 2005. –Т. 26, № 6. – С. 25–34.
8. Brushlinskij A. Zona blizhajshego razvitiya i problema sub"ekta deyatel'nosti / A. Brushlinskij // Psikhologicheskij zhurnal. - 1994. - Т. 15. - №3. - С. 17-27.
9. Volyanyuk N. Psihologiya profesynogo stanovlennya trenera / N. Volyanyuk. – Lutsk: Volinska oblasna drukarnya, 2006. – 444 с.
10. Vygotskij L. Sobranie sochinenij v 6 t. - М., 1982. - Т. 3. - С. 62.

11. Grot M. Vibrani psihologichni tvoriv / M. Grot. - Nizhin: Vid-vo NDP Im. M. Gogolya, 2006. – 296s.
12. Kireeva Z. Razvitie soznaniya, determinirovannoe vremenem: monografiya / Z. Kireeva. - Odesa, 2010. - 380 s.
13. Lomov B. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii / B. Lomov. - M: Nauka, 1984. - 409 s.
14. Maksimenko S. Osobistist': prognozrozvitku i zhittevijsljah/ S. Maksimenko // Psiholog. - 2006. - № 7. - S. 5-10.
15. Muzdybaev K. Perezhivanie vremeni v moment krizisov / K. Muzdybaev // Psihologicheskij zhurnal. – 2000. - №4. – S. 5-21.
16. Muzdybaev K. Psikhologiya otvetstvennosti / K. Muzdybaev. - M., LIBROKOM, 2010. - 248 s.
17. Nyutten Zh. Motivatsiya, dejstvie i perspektiva budushhogo / Zh. Nyutten. – M.: Smysl, 2004. – 597 s.
18. Romenec' V. Istorija psikhologii. Starodavnij svit. Seredni viki. Vidrodzhennja / V. Romenec'. – K., 2005. - 206 s.
19. Rubinshtejn S. Osnovy obshej psikhologii / S. Rubinshtejn. - M: Uchpedgiz, 1946 - S. 537.
20. Savchin M. V. Duhovnij potentsial lyudini: monografiya. – Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2010. – S. 119.
21. Cvencyckyj A. Kratkyj psyhologycheskij slovar' / A. Svencyckyj. - M.: Prospekt, 2008. - 512 s.
22. Tatenko V. Psyhologija v sub'ektnom yzmerenyy / V. Tatenko. - K.: Prosvita, 1996. - 404 s.
23. Cukanov B. Analiz oshybky vospyjatyja dlytel'nosty / B. Cukanov // Voprosy psyhologyy. - 1985. - № 3. - S. 149-153.

T. Alekseeva. Professional growth of future specialist: responsible and temporal perspective.

The article presents a theoretical analysis of the professional formation of future specialists. Deals with the theoretical foundations of the study of the problems of the individual perspectives of time for training. It traces the relationship of performance and responsibility of the individual reasonably existential nature of time as a factor of responsibility for implementing their own life project. The features of the profile of university students' time perspective, Dependence of temporality responsibility for the content and intensity of

personality changes. We consider the psychological characteristics of vision itself as a future professional in the context of subjective temporal perspective.

Keywords: professional development, life outlook, life plans, action, time, choice, spirituality, ekzystentsiynist, time perspective, responsibility, future specialist.

Алексеева Т. В. Профессиональное становление будущего специалиста: ответственность и временная перспектива.

В статье представлен теоретический анализ проблемы профессионального становления будущего специалиста. Сформулированы теоретические основы изучения проблемы временной перспективы личности в процессе обучения. Охарактеризована взаимосвязь поступка и ответственности личности, обоснован экзистенциальный характер времени как фактора ответственности человека за реализацию собственного жизненного проекта. Представлены особенности профиля временной перспективы студентов вуза, выявлена зависимость темпоральности ответственности по содержанию и интенсивности от личностных изменений. Рассмотрены психологические особенности видения себя как будущего профессионала в контексте субъектной временной перспективы.

Ключевые слова: профессиональное становление, жизненная перспектива, жизненные планы, поступок, время, выбор, духовность, экзистенциальность, временная перспектива, ответственность, будущий специалист.